

Pia Mäkelä

Arvoisat Kasvun kaava -pöydän kansanedustajat,

lupasin lähettää täydentävää tietoa joistakin avoimeksi jääneistä kysymyksistä.

1. Onko saatavuudella enää merkitystä ja ovatko 2016 ja 2018 kokemukset osoittaneet toisin?

Vuosi 2016: Lupasin lähettää aiemmin kirjoittamani tekstin, joka kertoo, miksi vuoden 2016 suurten kauppojen aukiolojen vapautuksella ei odotettu olevan tilastoissa näkyvää vaikutusta kulutukseen, ja siitä syystä kyseistä muutoksen puutetta ei voida katsoa todistukseksi saatavuuden vähäisestä vaikutuksesta:

Suomessa kauppojen alkoholimyyntiajat laajenivat hieman vuonna 2016, kun myymälöiden aukioloajat vapautettiin. Alkoholimyynnin aikarajat (klo 9–21) eivät muuttuneet. Suurille kaupoille (> 400 m²) tuli lisää alkoholijuomien myyntiaikaa 15 uuden aukiolopäivän sekä lauantain (klo 18–21) ja sunnuntain (klo 9–12, klo 18–21) lisäaukiolotuntien myötä. Näille kaupoille tämä vastasi noin yhtä lisämyyntipäivää viikossa. Pienemmissä kaupoissa myynti- tai aukioloajat eivät muuttuneet, mutta kyseisten kauppojen lukumäärä väheni, mikä todennäköisesti vähensi alkoholin saatavuutta maaseutupaikkakunnilla (C-lupien lukumäärä väheni 6 % vuosina 2015–2017). Kaikkien muutos odotettu vaikutus on huomattavasti pienempi kuin tutkimuksissa esiintyvä kaikkien kauppojen viikoittaisen lisäpäivän vaikutus (3,4 %): pienten kauppojen asiakkaille mikään ei muuttunut, mikäli kauppa pysyi pystyssä, ja saatavuus jopa väheni, mikäli se ei pysynyt; isojen kauppojen asiakkaista esimerkiksi lauantai-iltana olutta haluaville muutos tuli vaivan vähenemisestä (aiemmin he etsiytyivät pienempään kauppaan), ja ennen muutosta he olivat joka tapauksessa tehneet ruokaostoksensa ja niiden myötä juomaostoksensa kauppojen aukioloaikaan. Pientä vaikutusta on vaikea erottaa muiden kulutusta ohjaavien tekijöiden erisuuntaisista vaikutuksista. Ennen vuotta 2016 alkoholimyynti oli laskenut sekä Alkoissa että päivittäistavara-kaupoissa, mutta vuonna 2016 lasku jatkui vain Alkoissa. Tästä kokemuksesta ei saa erityisen vahvaa näyttöä siitä, että Suomessa myyntiaikojen vaikutus olisi selvästi erilainen kuin kansainvälisesti.

Vuosi 2018: dioissa käymäni mukaisesti paras tieto vuoden 2018 lakimuutoksesta on, että sillä todennäköisesti oli vaikutuksia suomalaisten kulutukseen ja kulutuksesta johtuviin haittoihin, mutta vaikutukset olivat melko pieniä. On eri asia, että myös muut tekijät vaikuttavat kulutukseen, ja ajan myötä nämä muut vaikutukset ohjaavat kulutusta suuntaan tai toiseen. Hintakilpailu jäi lakimuutoksen jälkeen huomattavasti ennakoitua vähäisemmäksi, mistä syystä on luonnollista, että myös vaikutus on jäänyt ennakoitua pienemmäksi.

Johtopäätös on, että pienemmistä saatavuuden muutoksista seuraa pienempiä vaikutuksia ja suuremmista suurempia – ei se, etteikö saatavuudella olisi enää vaikutusta. Suomalaiset kokemukset eivät anna aihetta päätellä, että Suomessa ei yhä pätsisi se kansainvälisen tutkimuksen johtopäätös, että alkoholin saatavuus on yksi merkittävimmistä alkoholin kulutukseen vaikuttavista tekijöistä.

Pia Mäkelä

2. Yhdessä kysymyksessä pohdittiin, onko tutkimusevidenssin esittäminen valikoivaa, ja esimerkkinä mainittiin Sveitsin monopolin lopettaminen.

Selvitimme tämän sveitsiläisten ja muiden asiaa tuntevien kansainvälisten alkoholitutkijoiden kanssa. **Sveitsissä on ollut valtiollinen monopoli väkevien valmistuksessa ja maahantuonnissa, tai tarkemmin sanottuna valtion yksinoikeus lisenssien myöntämiseen näissä toimissa. Sveitsissä ei ole ikinä ollut monopolia vähittäismyynnissä, eikä myöskään viinien tai oluen tuotannossa tai tuonnissa. Ilmeisesti 1900-luvun alkupuolella tätä väkevien valmistuksen kontrollointia käytettiin työväestön alkoholiongelmien vähentämiseen mutta 1900-luvun jälkipuolella lähinnä sveitsiläisen väkevien tuotannon suojaamiseen ulkomaista kilpailua vastaan. Sen vuoksi kauppasopimukset pakottivat Sveitsin luopumaan tästä sääntelystä. Sveitsissä halukkaat kansalaiset ovat ilmeisesti myös saaneet lisenssin kotipolttoon (1970-luvulla yhdellä 35:stä kansalaisesta oli tämä lisenssi). Tästä syystä kukaan ei ole ennakkoonkaan olettanut kyseisellä väkevien valmistuksen sääntelyn lopettamisella olevan mitään erityistä vaikutusta kulutukseen.**

THL:n tutkijat ovat kirjoittaneet tutkimuskatsauksen, jossa on pyritty löytämään kaikki se evidenssi, jota tieteellisestä kirjallisuudesta löytyy erilaisista vähittäismyynnin monopolien vaikutuksista, riippumatta siitä, minkä suuntaisia tulokset ovat olleet. Katsaus on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin. Muutoksia on ollut hyvin erilaisia, ja niillä on ollut siksi myös erilaisia vaikutuksia. **Johtopäätöksenä oli dioissa esitetty: alkoholimonopolit ovat tehokas keino vähentää väestön alkoholinkulutusta** (Mäkelä & Karlsson 2019: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019051615817>). **Tämä on ollut myös muiden, kansainvälisten katsausten johtopäätös** (esim. Hahn ym. 2012: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0749379712000256>, Babor ym. 2023: <https://fdslive.oup.com/www.oup.com/academic/pdf/openaccess/9780192844484.pdf>).

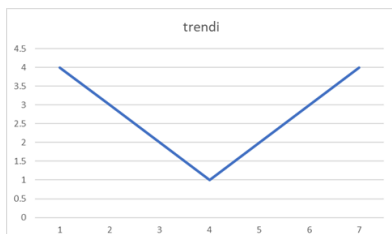
3. Lisääntyikö alkoholikuolleisuus vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen jälkeen?

Siltä varalta, että meitä seurannut vieras toisti julkisuudessa esittämänsä väitteen, että oikeasti alkoholikuolleisuus ei olisi lisääntynyt vuoden 2018 alkoholilain muutoksen jälkeen, kerrataan mistä on kyse. Alkoholikuolleisuudessa on ollut voimakkaasti laskeva trendi vuosina 2007–2017. Vähennystä oli keskimäärin 60 kuolemaa vuodessa, enimmillään 175 vuonna 2015. Alkoholilakia edeltävä vuoden 2017 väheneminen, 172 kuolemaa, on siis osa tätä jatkumoa. PTY on halunnut esittää, että vuoden 2017 lukema on jonkinlainen poikkeus joka on syytä keskiarvoistaa pois, ja vertailukohtaksi pitäisikin ottaa vuoden 2017 sijaan kolmen lakia edeltävän vuoden keskiarvo, mikä häivyttää näkyvistä vuoden 2018 jälkeisen alkoholikuolleisuuden kasvun. Alla oleva kuvaaja kertoo, miksi tällainen ”metodi” ei ole pätevä alenevan trendin tilanteessa: jos verrataan käännekohtaa edeltävän kolmen ja jälkimmäisen kolmen vuoden keskiarvoa toisiinsa on tulos ”ei muutosta”, vaikka oikeasti muutos on täysin selvä. **Todellisuudessa siis ei pidä jättää huomiotta, että alkoholikuolleisuus laski vuoteen 2017 asti, ja vuosina 2019–2020 alkoholisyihin kuoli 160 ihmistä enemmän kuin vuonna 2017.**

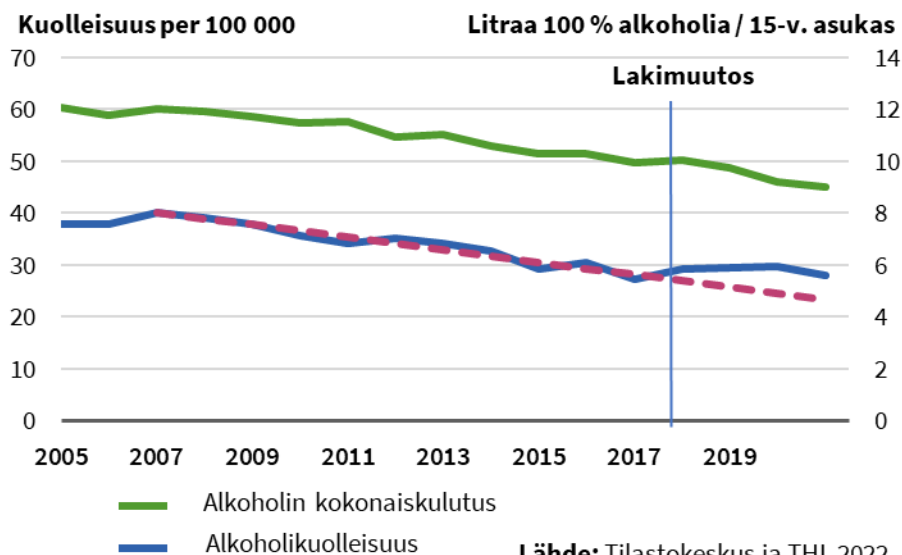
Pia Mäkelä

Vertailukohdaksi voitaisiin vaihtoehtoisesti valita ”miten trendi olisi todennäköisesti jatkunut ilman alkoholilakia”, jolloin päädyttäisiin 160:ä alkoholikuolemaa suurempiin vaikutuksiin.

Kuva: metodiongelman havainnekuva

Kuva: Alkoholien kokonaiskulutus ja alkoholikuolleisuus 2005–2021

Kunnioittaen,
 Pia Mäkelä
 Tutkimusprofessori
 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL